

CONTROLUL IDEOLOGIC ȘI CULTURAL ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ (1944-1950)

IDEOLOGICAL AND CULTURAL CONTROL ÎN THE MOLDAVIAN SSR (1944-1950)

CZU: 94(478)"1944/1950"

<https://doi.org/10.59295/spd2025u.07>

Elena NEGRU

ORCID: 0009-0003-8737-6659

E-mail: elenegru65@yahoo.com

*Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova*

Abstract: *After 1944, Soviet ideological control in the Moldavian SSR aimed to integrate Bessarabia into the Soviet system and create a "new man" by eliminating Romanian identity. The period from 1944 to 1950 was marked by brutal repression against «bourgeois-nationalist» intellectuals, wealthy peasants («kulaks») who resisted collectivization, and «collaborators.». Soviet security organs arrested thousands and liquidated Romanian organizations. To accelerate collectivization, poor peasants were incited against «kulaks,» and purges occurred in education and the party apparatus, culminating in the deportation of over 35,000 people in 1949. Intensified propaganda, including through the press and cultural control, sought to convince the population that their true identity was Soviet, erasing any connection to their Romanian past.*

Keywords: *ideological control, „new man”, repression, soviet regime, Moldavian SSR.*

Controlul ideologic sovietic în RSS Moldovenească după 1944 a fost un pilon fundamental al regimului comunist, menit să asigure conformitatea populației cu doctrina marxist-leninistă și să impună un „nou om sovietic”. Scopul principal al acestui control era integrarea deplină a Basarabiei în sistemul sovietic, prin eliminarea oricăror reminiscențe ale identității românești, formarea unui cetățean loial regimului, cu o mentalitate colectivistă, devotat idealurilor comuniste, dar și eliminarea oricărei opoziții, reale sau percepute, a „dușmanilor poporului”, precum chiaburii, intelectualii considerați „burghezi”. Acest proces a fost complex, amplu și totalitar, extinzându-se asupra tuturor fațetelor vieții publice și private a cetățenilor.

Perioada postbelică în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească între 1944 și 1950, a fost marcată de o campanie extinsă și brutală de represiune, care a urmărit eliminarea oricărei forme de opoziție și consolidarea deplină a controlului sovietic, un proces perceput ca o „luptă de clasă” și o „vânătoare de vrăjitoare” împotriva „dușmanilor” noului regim. Această acțiune a vizat în special două grupuri distincte, considerate o amenințare la adresa ideologiei și a proprietății colective: intelectualitatea și țăranii gospodari (culacii). Primul grup, cel al intelectualității, era reprezentat de persoane formate în școlile românești interbelice, percepute ca fiind „necălite ideologic” și purtătoare

ale unui „naționalism burghez-românesc”. Această categorie includea profesori, scriitori, cadre didactice universitare și membri ai asociațiilor culturale românești. Al doilea grup format din țăranii gospodari, denumiți peiorativ „culaci” în tradiția sovietică erau considerați un obstacol major în implementarea formelor sovietice de proprietate. Ei erau etichetați drept „naționaliști”, pentru opoziția lor la predarea cotelor obligatorii de cereale și produse alimentare către stat, fiind văzuți ca o forță conservatoare ce sabota eforturile de transformare agrară socialistă. Un al treilea grup, deși menționat separat, se suprapunea adesea cu primele două prin prisma acuzațiilor aduse: reunea „colaboraționiștii” și „trădătorii de Patrie”. Această categorie, vag definită, includea pe oricine era considerat a fi acționat împotriva intereselor regimului sovietic, adesea bazat pe suspiciuni politice sau activități din trecut. O directivă din mai 1944 viza arestarea „complicilor și protejaților ocupanților româno-germani”, foști militari români, polițiști, agenți de informații, funcționari ai administrației româno-germane și primari rurali.

Basarabia era percepută ca un teritoriu „inamic”, populat de „dușmani” care trebuiau „lichidați”. În acest context, structurile de forță sovietice, precum Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului (NKGB/MGB) și Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne (NKVD/MVD), au jucat un rol central în identificarea și arestarea acestor categorii. Astfel, între august 1944 și septembrie 1946, peste 5.402 persoane au fost arestate de NKGB în RSSM. Între aprilie 1944 și mai 1945, NKVD a arestat 2.911 persoane pentru „colaboraționism”. Majoritatea cadrelor didactice arestate au fost condamnate sub acuzația de „colaboraționism” sau „naționalism moldo-român”. Autoritățile sovietice au lichidat diverse organizații și partide politice interbelice, precum „Fundatia Regele Carol”, „Asociația Corpului Didactic”, „Asociația Tineretului Creștin”, „ASTRA”, „Uniunea Femeilor Creștine Române” și „Uniunea Populară a Învățătorilor”, considerându-le „contrarevoluționare” și „fasciste”.

Pentru a accelera colectivizarea, regimul sovietic a încurajat incitarea țăranilor săraci împotriva „culacilor”. Țăranii săraci erau manipulați prin propagandă și avantaje materiale pentru a deveni agenți ai sovietizării, identificând și reprimând „culacii” și „naționaliștii” din propriile lor comunități. „Naționalismul” a fost detectat și în rândul cadrelor de partid și sovietice. Numai în opt luni din 1946, 64 de președinți și 44 de secretari de soviete sătești au fost demiși [1, 116]. Instituțiile de învățământ, de la școli la universități, au fost supuse unor epurări extinse, vizând cadrele didactice formate în universități românești sau „burgheze” occidentale. În 1948, în RSSM a fost inițiată o campanie virulentă împotriva „cosmopolitismului”, în linie cu inițiativa similară la nivel unional din 1946, având un caracter profund antiromânesc. Scriitori și intelectuali apropiați de cultura românească, inclusiv evrei educați în România, au fost acuzați de „ideologie burgheză” și „cosmopolitism”. Scriitori precum G. Meniuc și D. Vetrov au fost excluși din Uniunea Scriitorilor din RSSM [2, 117]. În cadrul nomenclaturii sovietice, în special în RSS Moldovenească de după 1944, a existat o tensiune semnificativă între două facțiuni principale: cadrele „locale” (provenind din Basarabia și Transnistria) și cadrele „moscovite” (trimise direct de la Moscova). Această tensiune era adesea mas-

cată sub acuzații de „naționalism burghez moldo-român” aduse cadrelor locale. Deși prezentată ca o luptă împotriva deviațiilor ideologice, această dispută reflecta, de fapt, o rezistență subtilă la impunerea totală a liniei ideologice venite de la Moscova. Cadrele locale, chiar dacă integrate în sistemul sovietic, păstrau adesea o anumită conexiune cu specificul regional și cultural, ceea ce intra în conflict cu centralizarea și uniformizarea promovate de Moscova.

Escaladarea represiunilor a fost definită prin hotărârea CC al PC(b) din toată Uniunea din octombrie 1948, iar Ministerul Securității Statului din RSSM întreprinde acțiuni de identificare a persoanelor care se încadrau în categoria „chiaburilor”, astfel că la începutul lunii decembrie 1948 listele erau pregătite. Ele cuprindeau, în total, 33.649 de persoane, dintre care 9.259 capi de familie și 24.381 membri ai familiilor lor. Pe parcursul lunilor ianuarie-februarie 1949 aceste liste au fost extinse, astfel încât alături de „chiaburi” în ele se vor regăsi și „alte elemente ostile”. La 17 februarie 1949 listele respective cuprindeau, în total, 40.854 de persoane [3, 230]. Între acestea se numărau: „27.025 chiaburi, 26 foști moșieri, 3.071 foști comercianți 6.088 colaboraționiști cu ocupanți germani, 576 membri ai agenturii demascate, 527 membri ai unor formațiuni antisovietice din timpul ocupației germane, 2.881 conducători și membri ai unor partide politice, 123 evadați din exil, 49 foști lucrători ai instituțiilor române, 44 foști albgardiști, 444 conducători și propăvăduitori ai unor secte ilegale” [4, 105].

Operațiunea de deportare din noaptea de 5 spre 6 iulie 1949 a reprezentat apogeul represiunilor. Această acțiune a vizat cel mai numeros grup social – țăranii gospodari (culacii) – suspectați de activitate „dușmănoasă” și de simpatii pro-românești. Din cele peste 11.000 de familii (aproximativ 35.000 de persoane) deportate, marea majoritate (7.344 de familii sau 23.056 de persoane) erau „chiaburi”, „comercianți” și „foști moșieri”. De asemenea, 3.805 familii (peste 12.000 de persoane) au fost deportate sub eticheta de „colaboraționiști”, inclusiv 354 de cadre didactice [5, 238].

Chiar și după marea deportare din 1949, lupta împotriva „naționalismului” și a „elementelor dușmănoase” a continuat cu intensitate paradoxală. Această campanie s-a extins în toate instituțiile, vizând în special cadrele didactice (atât din învățământul general, cât și universitar), dar și pe cei din alte domenii. Rapoartele sovietice indicau că rândurile învățătorilor și ale cadrelor universitare erau „puternic poluate de elemente străine din punct de vedere social”, inclusiv absolvenți ai universităților românești sau occidentale. Un raport din 1951 menționa că la Conservatorul de Stat din Chișinău, „20 din 96 de profesori locuiseră pe teritoriul ocupat, iar 8 dintre ei se refugiaseră cu germanii în România”. Recursul constant la necesitatea luptei împotriva „naționalismului moldo-român” subliniază obsesia autorităților sovietice de a eradica orice legătură culturală a populației din Basarabia cu trecutul românesc și de a impune o identitate „moldovenească”, de sorginte sovietică.

După reocuparea Basarabiei în 1944, una dintre sarcinile esențiale ale autorităților sovietice din RSSM a fost modelarea unei noi concepții despre lume în rândul populației, eliminarea „ideologiei burgheze” și crearea „omului nou” sovietic. Acest „program de

reeducare” a implicat o campanie vastă de propagandă și agitație, care avea scopul uniformizării gândirii, credințelor și acțiunilor conform doctrinei marxist-leniniste. Pentru aceasta, s-a dispus identificarea și instruirea agitatorilor și propagandiștilor din rândul activului local (soviete sătești, comsomoliști, intelectuali „progresiști”) pentru a transmite mesajele partidului. În același scop au fost relansate ziarele „Moldova Sovietică” și „Tineretul Moldovei”, iar ulterior, pe parcursul acestei perioade au fost fondate ziare în toate raioanele și orașele.

Eliminarea „ideologiei burgheze” a fost realizată printr-o campanie intensă de demascare a trecutului, care a contrastat puternic cu glorificarea regimului sovietic. O hotărâre din 14 iunie 1944 a CC al PC(b) din toată Uniunea a devenit un adevărat „program de luptă” pentru reeducare, stipulând că trebuia desfășurată o muncă politică de partid extinsă, folosind presa ca „principal centru al lucrului politic în masă”. Accentul a căzut pe demascarea „crimelor sângeroase ale ocupanților germano-români” și pe glorificarea „ajutorului colosal” al guvernului sovietic în refacerea economică a Basarabiei. În acest scop Moscova a alocat resurse considerabile pentru propagandă, incluzând literatură politică, cinematografe mobile și fixe și cărți pentru biblioteci.

Totuși, propaganda a întâmpinat dificultăți semnificative în promovarea mesajelor sale, în principal din cauza persistenței unei mentalități „burgheze” în rândul populației locale din Basarabia. Pentru a șterge memoria colectivă a legăturilor cu trecutul „burghez”, autoritățile au impus măsuri drastice, lichidând simbolurile românești și înlocuindu-le cu cele sovietice. Astfel, Hotărârea CC al PC(b) M din 7 aprilie 1945 a dispus eliminarea afișelor, sloganurilor, inscripțiilor și denumirilor de străzi în limba română. Spațiile publice au fost amenajate cu lozinci, afișe și portrete ale liderilor sovietici, majoritatea în limba rusă, chemând la îndeplinirea sarcinilor de partid și la demascarea „naționaliștilor”. În același timp, s-a adoptat o strategie diferențiată de propagandă pe categorii de populație (țărani individuali, colhoznici, intelectuali, femei, tineri). De asemenea, s-a dispus îmbunătățirea conținutului repertoriilor cercurilor de creație artistică și traducerea din limba rusă în „limba moldovenească” a cântecelor, pieselor de teatru, povestirilor, operelor artistice „care educă poporul moldovenesc în spiritul dragostei și devotamentului cauzei lui Lenin și Stalin și puterii sovietice și reflectă lupta sa împotriva ocupanților româno-fasciști”[6, f. 96]. După adoptarea unei hotărâri a Biroului CC al PC(b) M la 18 septembrie 1946, se instituie un control mai drastic în ceea ce privește alegerea repertoriului colectivelor artistice de amatori pentru a eradica orice urmă de tradiție românească în cântecele și dansurile populare. Nu este surprinzător că în 1949, în repertoriul colectivelor artistice din satele RSSM aproape dacă se mai întâlneau melodii românești, ele fiind substituite cu melodii rușești, ucrainești, care îl proslăveau pe Stalin, armata sovietică, partizani, iar dansurile populare erau interpretate în maniere „căzăcești”. Spre ilustrare, am putea cita cazul clubului din satul Meleşeni, raionul Bravicea, unde exista un cor al cărui repertoriu era compus din cântece rusești cu tematică patriotică și de război, cum ar fi „Șiroka strana moya rodnaya”, „Dan prikaz emu na zapad”, „Komsomolskoe slovo”, iar printre ele „rătăcindu-se” și un cântec popular mol-

dovenesc „Foaie verde de bujor”[7, 74]. De asemenea, scriitorilor sovietici moldoveni li s-au trasat sarcini noi: să creeze opere care să reflecte munca asiduă a oamenilor pe șantieri, în fabrici și uzine, transformările socialiste la sat, subliniind totodată „prietenia între popoarele sovietice”, patriotismul sovietic și devotamentul față de Stalin și partidul communist.

Pe măsură ce colectivizarea avansa, reeducarea ideologică a devenit o prioritate absolută. Regimul sovietic considera RSSM o regiune „primitivă” din punct de vedere cultural și politic, iar „reconstrucția economică și culturală” era percepută ca depinzând direct de „ridicarea conștiinței politice a maselor”. De aceea, s-a pus un accent deosebit pe controlul cultural: cluburile, casele de citire și bibliotecile trebuiau transformate în „focare de educație politică iar repertoriile artistice erau „curățate” de orice „rămășițe românești”, fiind înlocuite cu opere sovietice. În același scop au fost traduse și publicate masiv în „limba moldovenească” lucrări fundamentale ale marxism-leninismului (de exemplu: „Istoria PC(b) din toată Uniunea”, „Biografia lui Stalin”), considerate „arme puternice” pentru educația politică. În acest context, Biroul CC al PC(b)M a adoptat, la 26 noiembrie 1947, o hotărâre privind lucrul propagandistic în legătură cu editarea lucrărilor menționate, care prevedea studierea de către toată populația matură a acestor opere, în cercuri sau prin intermediul lecțiilor citite de lectori special trimiși în sate [8, f.136].

Anul 1948 a marcat o intensificare a reeducării ideologice. Hotărâri la nivel unional au impus liderilor locali o „reorganizare radicală” a structurii economice rurale și o „re-proiectare a psihologiei și conștiinței maselor truditoare”. La Congresul al II-lea al PC(b) M din februarie 1949, prim-secretarul N. Koval a reiterat necesitatea „reconstrucției socialiste” și a „schimbărilor radicale în economie, cultură și conștiința poporului moldovenesc”, cerând intensificarea propagandei pentru a „educa în rândul populației sentimentele patriotismului și mândria națională sovietică [9, f. 81]. Pentru a câștiga „bătălia formării omului nou”, era esențială consolidarea rolului propagandei și agitației. Acestea trebuiau să cultive în rândul populației patriotismul și mândria națională sovietică, alături de dragostea și devotamentul față de patria sovietică și față de Partidul lui Lenin-Stalin. Activitățile de propagandă necesitau o abordare simplă și accesibilă, având în vedere nivelul de analfabetism al populației, iar persoanele responsabile cu această misiune trebuiau să fie bine pregătite. Organele de partid și administrative aveau sarcina de a mobiliza în acest scop cei mai capabili membri ai inteligenței locale, chiar dacă o parte semnificativă a acestei categorii necesita, la rândul său, reeducare în spiritul ideologiei comuniste.

Un aspect notabil al strategiei ideologice sovietice a fost accentul pus pe implicarea femeilor de la țară în munca ideologică. Acestea au fost considerate deosebit de eficiente în propagandă și agitație, în special în contextul organizării colhozurilor și al educației comuniste a populației. Rolul lor a fost esențial în răspândirea mesajelor partidului și în asigurarea acceptării noilor structuri economice și sociale în mediul rural. Regimul sovietic a acordat o importanță strategică intelectualității basarabene în formare, cu un accent deosebit pe corpul didactic școlar. Învățătorii din mediul rural, fiind cel mai

numeros și reprezentativ grup al acestei categorii sociale, au fost asimilați rapid drept principalii promotori ai ideologiei comuniste. Rolul lor a crescut exponențial, transformându-i în agenți cheie ai sovietizării și agitatori activi în contextul colectivizării, al campaniilor agricole și al tuturor acțiunilor de îndoctrinare a populației. Cu toate acestea, ei reprezentau și o verigă vulnerabilă. Mulți erau considerați analfabeți politic și insuficient familiarizați cu doctrina marxist-leninistă, având în vedere că fuseseră educați în sistemul „burghez” românesc. Pentru a remedia această deficiență, în 1949, intelectualitatea rurală a devenit ținta principală a programelor de studiu ideologic. Peste 3.000 de învățători au participat la școli și cercuri de educație politică, iar alți 760 de specialiști au urmat cursuri la universitățile serale de marxism-leninism [10, f. 91]. În acest scop, o sarcină de importanță crucială a fost editarea în „limba moldovenească”, în anii 1949-1950, a două volume din operele alese ale lui Lenin, două volume de opere alese ale lui Stalin și a lucrării sale „Probleme ale leninismului”, precum și diversă literatură marxist-leninistă [11, 275].

Începând cu 1950, au fost luate măsuri semnificative pentru a amplifica propaganda prin presă. O hotărâre a Biroului CC al PC(b)M din aprilie 1950 a dispus înființarea a 27 de ziare raionale și creșterea tirajelor și periodicității publicațiilor republicane cheie. Astfel, ziarele „Moldova Socialistă” și „Sovetskaia Moldavia” și-au mărit tirajele de la 50.000 la 75.000 de exemplare, iar revistele „Tânărul leninist” și „Blocnotul agitatorului” au trecut de la 10.000 la 15.000 de exemplare. Tot în același an în mai multe raioane, unde nu a existat presă, au fost fondate ziare locale. Pentru a intensifica și mai mult îndoctrinarea, intelectualitatea a fost obligată să-și îmbunătățească nivelul profesional și politic prin studierea operelor clasice ale marxism-leninismului, a „Cursului scurt” de istorie a partidului bolșevic și a biografiilor lui Lenin și Stalin. Scriitorii au fost somați să-și ridice nivelul ideologic și să creeze opere care să reflecte patriotismul sovietic și „munca creatoare” a cetățenilor sovietici. În anii următori, aceste obiective au ghidat activitatea intensă a instituțiilor ideologice, având un scop nedeclarat: de a-i deposea pe românii din RSSM de limba literară și de conștiința lor istorică. Regimul viza să-i convingă că adevărata lor limbă, istorie și cultură erau cele impuse de statul sovietic, forțându-i să accepte ideea că nu aveau un trecut propriu și că erau, de fapt, un produs al societății sovietice.

Perioada 1944-1950 în RSSM a reprezentat o fază critică de impunere a controlului sovietic prin represiune sistematică și violentă. Obiectivul era distrugerea oricărei rezistențe, fie ea economică (proprietatea privată), ideologică (naționalismul românesc) sau culturală (influența românească și occidentală). Regimul a reprimat brutal intelectualii „burghezi-naționaliști”, țăranii „culaci” și „colaboraționiștii”, culminând cu deportarea a peste 35.000 de persoane în 1949. Concomitent, a exercitat un control strict asupra educației și culturii, prin epurarea ideologică, impunerea „limbii moldovenești” cu grafie chirilică, cenzură riguroasă și campanii virulente, precum cea împotriva „cosmopolitismului” din 1948, cu un caracter profund antiromânesc. Propaganda intensivă, amplificată prin extinderea presei raionale și creșterea tirajelor, a completat arsenalul de

sovietizare și de-românizare. Toate aceste măsuri au vizat crearea „omului nou sovietic” și consolidarea identității moldovenești artificiale, generând fragmentare identitară, pierderea elitelor și o stare de teroare generalizată.

REFERINȚE:

1. Elena Negru, Gheorghe Negru, *Construcție și deconstrucție identitară în RSS Moldovenească, 1940-1941, 1944-1989*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2023.
2. *Ibidem*.
3. Valeriu Pasat, *Calvarul. Documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS Moldovenești. 1940-1950*. ROSSPEN, Moscova, 2006.
4. Elena Șișcanu, *Basarabia sub regimul bolșevic (1940-1952)*, Editura Semne. București, 1998.
5. Valeriu Pasat, *op. cit.*
6. Agenția Națională a Arhivelor, Direcția Arhiva Organizațiilor Social-Politice (în continuare ANA, A.F. -51), inv. 4, dosar 13.
7. *Ibidem*, inv. 8, dosar 391.
8. *Ibidem*, inv. 5, dosar 24, p. I.
9. *Ibidem*, inv. 8, dosar 2.
10. *Ibidem*, inv.7, dosar 270.
11. *Ibidem*, dosar 22.